

ОСНОВНІ ВІХИ ІСТОРІЇ ЙОРДАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ВІД 1921 РОКУ ДО НАШИХ ДНІВ

Олеся Демедюк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

(вул. Володимирська, 64, Київ, 01601)

Виділено 3 періоди розвитку йорданської літератури, визначено її головні особливості. Подано загальний огляд йорданських поетів та письменників. Особливу увагу приділено вивченню характерних рис творчості одного з найвидатніших йорданських письменників ХХ ст. – Мустафи Вагб аль-Талья. Визначено основні причини великої популярності Арара на його батьківщині. Запропоновано умовно поділити поезію досліджуваного поета на два напрями: соціальну і політичну та патріотичну і ліричну.

Ключові слова: йорданська література, арабська література, палестинська література, Йорданська Імара, поезія.

Першою сходинкою до вивчення літератури Йорданії має бути ясне та чітке усвідомлення її часових, просторових меж та політичних чинників, які вплинули на розвиток цієї літератури. Це потрібно для дослідження питання зародження і визначення чинників, які впливали на її розвиток та визрівання.

До ХІХ ст. йорданська література розвивалася в загальному потоці арабської літератури. Кінець ХІХ ст. ознаменувався просвітницькою діяльністю Юсефа Зея ад-Діна аль-Халіді (1829 – 1906), Нахля Зарріка (1859 – 1921), Халіля Бейдаса (1875 – 1949), Халіль ас-Саккакіні та інших. [4, с. 240]

До 1921 року землі Йорданії були частиною Великої Сирії, яка охоплювала північ Палестини та землі сьогодношньої Йорданії. Неграмотність та відсталість були звичним явищем, поширеними були напади племен і політика насадження турецької мови та культури. Немає даних щодо існування шкіл з вивченням арабської мови та літератури. Під час турецького правління

єдиними поширеними літературними жанрами були поетичні народні пісні, що передавалися крізь віки.

Подальший розвиток літератури в Йорданії можна розділити на три періоди: перший період – це література доби Йорданської Імари (1921 – 1946), другий – література між початком поселень євреїв на землях Палестини (в арабському варіанті Аль Накба) з 1947 року до 1967 року (Аль Накса), коли євреї почали виселяти палестинців з їхніх земель, коли відбулося об'єднання Йорданії та Палестини. Третій період – від часу поразки з червня 1967 року і до наших днів.

Йорданська література періоду Йорданської Імари. Тоді Йорданія входила до складу Великої Сирії до кінця Османського правління, в часи якого звичним явищем були неграмотність, відсутність газет і журналів, навчальних закладів, де викладали б арабську мову. Освіта концентрувалася в початкових школах та школах шейхів, у програмі яких не фігурували курс культури та літератури. Основними предметами були вивчення Корану та арабське письмо. Перша йорданська середня школа відкрилася 1923 року, через два роки після приходу до влади Принца Абд Аллі. Перший випуск учнів цієї школи відбувся 1928 р.

Імара виконувала національну, культурну та літературну функції, принц Абд Алла Бен Аль Хусейн опирався на освічених вихідців з Сирії, Лівану, Хеджазу (колишня назва Саудівської Аравії), Іраку, які приїхали до Йорданії після падіння Арабського правління в результаті битви Майсальон 1920 року (битва арабів з французами). Йорданія пережила активний сплеск у культурній сфері. Сюди з'їжджалися письменники, педагоги та діячі культури, які пропагували ідею національного відродження, були противниками колоніалізму, відсталості та роздільності арабського світу. Серед представників: Хейр Аль Дін Аль Заркалі з Сирії, Фуад Аль Хатиб з Лівану; були й такі, що переїхали до Йорданії назавжди, оселилися там та отримали йорданське громадянство. Це – поет із Лівану Надім Аль Малях та Хамд Аль Шакірі, поет та журналіст, який заснував першу йорданську газету “Аль Шарк Аль Арабі” (Арабський Схід), яку видавали в Аммані після утворення Імари.

Сирійський журналіст Тайсар Забян 1939 р. переніс газету “Аль Джазіра” (“Острів”) з Дамаска до Аммана, де почав публікувати в газеті твори арабських письменників та поетів, християн та мусульман, що стало могутнім голосом, що закликав до єдності арабського світу, боротьби з французькими та британськими колоніалістами. За це газету неодноразово закривали, але вона продовжувала опікуватися молодими йорданськими поетами та письменниками, закликала їх до активної участі у критичних дослідженнях. Для цієї ж газети писав принц Абд Алла, у якого є збірка поезії та повне зібрання літературних творів.

У цей час видавали десятки журналів та газет, на сторінках яких публікували сотні касид (моноримний вірш у класичній арабській, торській та перській поезії), літературних статей і коротких оповідань. Це ера заснування літературного руху, який підтримувала країна. Свій вклад внесли діячі культури, що з'їхалися до Йорданії після падіння влади Короля Сирії та Іраку в Дамаску. Почали розвиватися поезія та проза, з'являлися йорданські автори, серед яких Араар, (справжнє ім'я – Мустафа Вагбі Аль Таль). Араар – перший йорданський поет, який був яскравим представником свого часу. Писав Араар літературною арабською мовою про народ, він став сміливим голосом бідних та ображених. Наскрізним мотивом творчості Араара була любов та тривога за долю Батьківщини. Поезія Араара вийшла друком лише після його смерті 1949 р.

У прозі та поезії працював Мухаммад Субхі Абу Ганіма, автор книги “Пісні ночей”, збірки оповідань на суспільну та моральну тематику. В кінці епохи Імарі видано ще дві збірки поезій: “Скелети кохання” Хосні Фаріза та “Тіні щебетань” Хосні Зейда. У сфері роману в Імарі з'явилися “Спогади” (1945) Шукрі Шаашаа та “Де захисники добродушності?” Тайсіра Забян.

Йорданська література 1950-1967 рр.

На територію Йорданії 1948 року перейшло близько півмільйона палестинських біженців, 1950 року вони вирішили офіційно приєднатися до Йорданії задля створення єдиної держави. Решта палестинського народу

розсіялася по території Близькосхідного регіону. З цього часу палестинська складова є невід'ємною частиною суспільної, культурної, політичної та літературної дійсності Йорданії.

Воєнні зіткнення з Ізраїлем 1948 року викликали потужний національний супротив, консолідацію сил йорданців і палестинців, вигнаних з батьківщини. На перший план у творчості йорданських письменників виходить палестинська проблема. З'являється новий тип героя, становлення особистості якого відбувається в період соціальних потрясінь, які прискорюють підйом національного самоусвідомлення у суспільстві (роман Абд ал-Халима Аббаса “Дівчина із Палестини” – “Фатат мин Філястин” 1949). Герої роману є активними учасниками подій 1948 року [3, с. 3].

Після 1950 року в Йорданії не лише подвоїлася кількість населення, збільшилася і територія країни, а також кількість шкіл, випускників університетів, активізувалися культурний та літературний рухи. У літературі з'явилися нові теми, почався постійний діалог навколо Палестинської проблеми. Утворювалися літературні спілки, збільшилася кількість газет, що сприяло появі якісно нової літератури. В цей час у жанрі роману та коротких оповідань працювали палестинці Жумаа Хаммад, Мафід Нахля, Амін Шанар та йорданці Іса Аль Наурі, Хосні Фаріз, Сулейман Аль Машіні.

Палестинські поети Фадва Тукан, Асад Мухаммад Аль Касим, Амін Шанар, Камаль Насир та Юсиф Алб Хатиб представляли класичну та вільну поезію. Серед найвідоміших йорданських поетів: Хосні Фаріз та Абд Аль Манам Аль Ріфаї, а також поети, що працювали у стилі вільного вірша – Абд Аль Рахід Омар, Тайсір Сабіль, Хайдар Махмуд, Асал Мухаммад Алб Касим та інші.

В цей час було опубліковано близько 80 збірок та 10 романів. У жанрі коротких оповідань працювали Сейор Аль Дін Аль Ірані (написав 5 збірок оповідань), Амін Фаріс Мульхас та Муххамад Адіб Аль Амарі.

Період після 1967 року і до наших днів. Періодом становлення справжньої йорданської літератури стали 50-ті – 60-ті роки. В ці роки засновано спеціалізовані літературні журнали. “Аль Калям Аль Жадід” видавали

впродовж п'яти років (1961-1965). Департамент культури та мистецтв в Йорданії 1966 р. почав видавати журнал “Афкар” (“Думки”), в якому друкували твори йорданських та арабських авторів. Після 1948 року з новою силою палестинська проблема піднялася у зв'язку з війною 1967 року та поразкою в ній арабів (дилогія “Дім закордоном” – “Бейт вара ал-худуд” 1959 і романи “Нові рани” – “Джирах джадида” 1967 Іси ан-Наурі; роман Тайсіра Субуля “Ти сьогодні” – “Анта мунзу ал-йаум” 1980). Отже визнання ролі обставин в становленні характеру героїв – одне з найважливіших завоювань сучасних йорданських письменників [4, с. 3].

Спілку йорданських письменників, у яку увійшли сотні поетів та письменників засновано 1976 р. Продовжують проводитися критичні дослідження. Загалом кількість збірок йорданської поезії наразі перевищує 400 збірок, 80 романів та 100 збірок коротких оповідань. Свій внесок у розвиток йорданської літератури внесли Король Абд Алла I та Король Хусейн II, який написав мемуари й автобіографічні книги.

Серед дослідників йорданської літератури: Насир Аль Дін Асад вивчав літературні напрями в Палестині та Йорданії та сучасну поезію в Палестині та Йорданії, Самір Катамі досліджував літературний рух на сході Йорданії, друкував різноманітні літературні жанри; у жанрі поезії працюють Іса аль-Наурі, новеліст і літературний критик, що вивчає поетичний рух на Західному березі; Махмуд Мухсін Мгідат досліджує поетів півночі Йорданії; Фаваз Тукан також займався поетичним рухом в Йорданії разом з Ібрагімом Халілем. Останній є автором критичних статей до багатьох збірок йорданської поезії.

Йорданська література, як окреме явище, виникла відносно пізно, і ми ще не можемо стверджувати про її зрілість та очевидний розвиток. В Йорданії, де літературне життя й досі не налагоджене, найвидатніше місце займає палестинка Фадва Тукан, основною темою творчості якої є доля Палестини, життя біженців, боротьба арабів проти імперіалізму. Остання її збірка “Тому, хто зник” цілком присвячена Палестині. Молоде покоління поетів – Нузхат Салама, Ісмаїл Абдаррахман, Іссам Хамад, Асад Мухаммед Касим.

Серед молодих авторів, що подають великі надії: Мухаммад Аль Кайсі та Ібрагім Наср Алла; в жанрі новели та роману працюють Джамаль Нахі, Муаніс Аль Разаз, Салім Аль Нухас; в жанрі літературної статті працюють Ібрагім Аль Аджлюні, Тарік Масару, Халід Махаддін та Халід Аль Сакіт; у сфері досліджень історії літератури виділяються Ракс Аль Азізі; Якоб Аль Авдат, Абд Аль Халім Аббас та інші.

Проте й сьогодні, попри велику кількість йорданських письменників та поетів, коли мова йде про йорданську літературу, на думку спадає ім'я Арара. *Мустафа Вагб Аль Таль*, що писав під псевдонімом *Арар*, є одним з визначних поетів в історії йорданської літератури.

Мустафа жив у 1-й пол. ХХ століття, яка була багатою на різні історичні потрясіння. Його країна, Йорданія, пережила турецьку колонізацію, і ще жорсткішу британську. Власне тому поет почав виступати проти нових колонізаторів. Він демонстрував свій патріотизм, відданість своєму народу.

Поет переживав трагедію своєї країни. Він бачив, що його власна трагедія є продовженням складової загальнонародної трагедії. Він виражав це у своїх творах виразно, відверто та пристрасно. Він найкраще описав йорданську свідомість, бунт, патріотизм, вірність країні, її територію та населення, їхні турботи та національні переживання. Ось чому значна частина сучасної історії Йорданії може бути вивчена й усвідомлена шляхом прочитання Арара, його поезії та прози, його перекладів та журналістських статей.

Спочатку варто чітко визначити, у чому ж полягає важливість цього поета в йорданській літературі, а також необхідно згадати його ключову роль в оновленні сучасного арабського вірша.

Арар – це:

1. Перший йорданський поет, який володів власним виразним поетичним стилем, у простій фразі, що торкає струни душі читача, і в поетичному вмінні доносити проблеми Йорданії: із щоденного життя, із політичної та суспільно-економічної сфери.

Він гарно вписався в політичні, соціальні та економічні реалії завдяки тому, що вміло використовував натяки, не окреслюючи деталей зі свого життя:

- а) деградація в економічному житті;
- б) конфіскація майна заради багатства країни;
- в) небезпека сionізму (в Палестині та на території всього арабського світу);
- г) мрія про рівність і справедливість;
- д) відмова від дискримінації.

2. Перший йорданський поет, якому вдалося створити типовий персонаж у своїй поезії. Тип аль-Габр завжди використовують як художній харизматичний образ у сучасній арабській літературі.

Створення типового образу не є проблемою в романах, воно є можливим в есеях, але для поезії це – надзвичайно важке завдання.

Отже, Араар створив аль-Габра, типовий образ з метою вираження всіх тривог йорданців.

3. Перший йорданський поет, який став символом йорданської літератури.

4. Перший новатор йорданської поезії в багатьох сферах:

Він першим написав сучасну поему під назвою “Тафіля”.

Вивчаючи поезії його Дівану (Ашьят Валід Аль Ябіс), передмову до якого написав проф. Махмуд аль-Самра, ми можемо констатувати, що Араар випередив Назік аль-Маляїк і Бадр Шакер аль-Саяб в модернізації арабської поезії. Поезія Араара охоплює дієвість та бездіяльність, особистість та громаду, чи то в бунті, депресії, безнадії, коханні, чи в пошуках свого місця в інших життєвих реаліях.

Творчість цього поета є нічим іншим, як вивчення йорданської поезії, що весь час крокує пліч-о-пліч зі спадщиною цього поета.

Варто замислитись: які характерні риси притаманні поезії Араара?

Спробуємо відповісти на поставлене запитання. Зазначимо, що творчий спадок Араара не є цілковито ізольованим від загального поетичного надбання арабів. Ось чому неможливо відрізати еволюцію сучасної арабської поезії в Сирії, Єгипті, Палестині, Тунісі, Іраку, де розквіт відбувався у 30-і – 40-і роки, які називали золотим часом оновлення арабського вірша.

Аналізувати поезію Араара, на наш погляд, потрібно у таких контекстах:

- солідарність з приниженими, бідними, простими людьми, скривдженими і т. д. (навіть коли поет говорить, що він відмовляється від суспільства, це сприймається лише як протест);
- прив'язаність до країни, як і до населення на основі відданості свободі та суверенності (саме це змушувало поета виступати з протестом проти англійців);
- позиція совісті, рівності між соціальними класами, його постійний бій проти лихварів та експлуататорів, яких вважав англійців (при аналізі необхідно чітко визначити національне бачення Йорданії як складової частини Арабської Нації, яка вносить свою йорданську самобутність в арабську спільноту);
- чітка позиція в питаннях загрози сїонізму і палестинців, і йорданців.

Знання святих книг (Корану та Біблії) відобразилося і в його творах, його усний спадок, здебільшого мовний, став темою серії статей під назвою “Твори Арара”, які публікували в щоденній йорданській газеті “Аль Урдун”, в яких він розглядав деякі мовні та літературні питання, “що було свідченням його глибоких знань” [14, с. 110] в цих галузях.

Знання перської та турецької мов дало йому доступ вивчати літератури цих двох народів, передусім перської. Він захопився Омаром Хаямом, перекладав його рубаї (чотиривірші) арабською мовою, вивчав його філософію, описував його країну – Іран. Захоплювався й іншими перськими поетами: Саадом а Шіразі, Жаляль Адмін. Аль Румі, Хафіз Аль Шіразі.

Арар зробив переклади деяких повістей з турецької. Робив алюзії на багато турецьких авторів, мав намір перекласти декілька турецьких книг з права.

Дружні стосунки зв'язували його з Ібрагімом Нажі, Ахмедом Аль Сафі Аль Нажафі, Ібрагімом Туканом та іншими. Він підтримував тісні контакти з двором короля Абдали, який об'єднував найкращих людей свого часу, де відбувалися дискусії між поетами, політичними діячами [10, с. 218 – 250]. Він справді був людиною широкого кругозору та високої культури. І коли Махмуд Аль Мутлак охарактеризував його як людину з: “ обмеженими знаннями та

ницюю культурою” [9, с. 42], аль-Одат, заперечуючи йому, сказав: “оскільки я вже довго знайомий з Араром, я безперечно зобов’язаний стверджувати, що це людина глибоких знань та широкого кругозору” [10, с. 39].

Арара понад усе турбувало питання соціальних умов життя та політичні перипетії його часу. Загалом його поезію можна розділити на два напрями:

- 1) соціальна, політична і патріотична поезія;
- 2) лірична поезія.

Дуже часто ці два плани поєднуються. Теми поєднуються, розкриваються, вибудовуються та перетікають одна в іншу. Для поета особистісне – це джерело думки та мистецтва. Арар, передусім, романтик. Він описує любов, що поєднує печаль та радість. Пише, що людина має бути вільною, сторонитися всього, що обмежує її свободу. Арар закликає до супротиву поневоленню. Звертаючись до англійського комісаріату, вимагає незалежності:

لا تحسب الجرح، فيمن لا يضحج أسي

Не думай, що рана швидко загоїться і ми забудемо

بل "كوكس" مندماً فالضيم نكاء

Гей коксе, ми пам’ятатимемо

والحق لا بد من إشراق طلعتة

і правда зрештою відновиться,

مهما استظالت على أهليه ظلماء

Скільки б не трималася несправедливість.

Однак у бідах та нещастях власної країни Арар звинувачує не лише колонізаторів – англійців, а й байдужих співгромадян, які своєю бездієвістю та пасивністю завдають країні ще більшої шкоди.

فاليثق الله بي شعب وفيت له

Нехай народ боїться Аллаха, бо я був вірним йому

على حق الوفاء وبالنكران كافاني

Вони ж віддячують мені невірністю

على مذابح قولي سوف أسعده

Я говорив їм, що зроблю їх щасливими,

ضحيت عمري فلم يسعد وأشقائي

Але їм було цього мало і вони мене мучили.

У своїх поезіях Араар дуже часто навмисне використовує діалектизми, спеціальну термінологію, багатозначні слова. Можемо з усією впевненістю стверджувати, що він мав власний поетичний словник, властиву лише йому лексику, якій надавав перевагу.

Дуже любляв Араар описувати знайомі йому реалії. У своїй поезії автор згадує безліч географічних назв Йорданії: міст, сіл, рік, гір.

زيتون "برما" رغم أنفك داشر

Оливки Барми, як би ти не хотів, без охорони

ما زال وهو كذاك منذ قديم

Зараз в такому стані, як були і раніше.

1. Аль-Фахури Хана. История арабской литературы: В 2 т. – М., 1969.
2. Гибб Х. А. Арабская литература. – Пер. с англ. – М., 1960.
3. Ковыришина Н. Б. Проблемы политической реальности в иорданской литературе // Сборник докладов 1-ой Международной научной конференции «Восточные языки и культуры». – Москва, 2007 // http://www.gazieva.ru/ru/conference/oriental_1/. [С.3]
4. Коцарев Н. К. Иордания-Ирак. Литература // [Большая советская энциклопедия](#). – Москва, 1974.
5. Кочубей Ю. М. Голос гніву і боротьби. – К., 1971.
6. Крымский А. Е. История новой арабской литературы. – М., 1971.
7. Куделин А. Б. Арабская литература.- М., 1993.
8. Усманов Н. К. Литература Вотока в новое время. – М., 1975.

9. محمد المطلق, عشيات وادي اليباس, ط1, 1945م. [ص. 42]

10. يعقوب العودات (البدوي المثلث), عرار شاعر الأردن, 1958م. [ص. 218-250]

11. احمد ابو مطر, عرار الشاعر اللامنتمي, 1977م.

12. كمال فحمواوي, الشاعر مصطفى وهبي التال, حياته و شعره.

13. زياد الزعبي, عشيات وادي اليباس, ديوان, مصطفى وهبي التال (عرار), 2007م.

14. ناصر الدين الأسد, محاضرات في الشعر الحديث في فلسطين و الأردن, جامعة الدول العربية,

معهد الدراسات العربية العالمية, 1971م. [ص. 110]

15. محمد كعوش, أوراق عرار السياسية, عمان, 1980م.

MILESTONES IN THE HISTORY OF THE JORDANIAN LITERATURE FROM 1921 UP TO NOW

Olesya Demediuk

The Taras Shevchenko National University of Kyiv

(64, Volodymyrs'ka St., Kyiv, 01601)

3 periods of development of the literature are allocated, its main features are designated. It is submitted the general review of the Jordanian poets and writers. The special attention is given to a study of a life and creativity of one of the most known Jordanian writers of the 20th century - Mustafa Vagb al-Tal. Principal causes of a great Arar's popularity in his homeland are designated. The division of this poet's poetry into 2 directions is offered: social, political, patriotic and lyrical poetry.

Key words: the Jordanian literature, the Arabian literature, the Palestinian literature, Jordanian Imara, poetry, prose, a short story.

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ ИСТОРИИ ИОРДАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ОТ 1921 ГОДА ДО НАШИХ ДНЕЙ

Олеся Демедюк

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

(ул. Владимирская, 64, Киев, 01601)

Выделено 3 периода развития иорданской литературы, обозначены её главные особенности. Подан общий обзор иорданских поэтов и писателей. Особое внимание уделено изучению жизни и творчества одного из самых известных иорданских писателей XX века – Мустафы Вагб аль-Талья. Обозначены основные причины большой популярности Арара у него на

родине. Предложено условно разделить поэзию этого писателя на 2 направления: социальная и политическая; патриотическая и лирическая.

Ключевые слова: иорданская литература, арабская литература, палестинская литература, Иорданская Имара, поэзия, проза, новелла.

Стаття надійшла до редколегії 03. 12. 2009

Прийнята до друку 10. 12. 2009